

РОЛЬ ПРАВА У НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ СТАНІСЛАВА ДНІСТРЯНСЬКОГО

МАЗУР Степан Юрійович,
*студент юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету*

Дністрянський – академік Вільної Української Академії Наук, один із найкращих українських вчених та теоретиків конституціоналізму, людина, яка досягнула визначних результатів у різних галузях права. Його законопроекти та праці стали важливим фундаментом для розвитку національного правового процесу. Варто додати, що науковий доробок вченого досі залишається актуальним і неповторним в системі накопичених знань українського правознавства. Неабияке значення Станіслав Дністрянський надавав питанням і проблемам у сфері права і держави. Вчений один із перших використав соціологічно-правовий підхід до осмислення понять «держава» і «право», зокрема, стверджуючи, що право виникло як результат появи соціальних відносин та зв'язків. На нашу думку, дослідження ролі, яку вчений-юрист відводив саме праву є необхідним і цікавим, оскільки дає можливість краще зрозуміти концепцію даного поняття, ближче ознайомитися із науковою спадщиною С. Дністрянського, яка, безумовно, вимагає детальнішого дослідження українськими науковцями-правниками.

Наукова спадщина С. Дністрянського займає важливе місце в українській правовій науці. Праці академіка складно назвати повністю дослідженими і осмисленими, але чимало вчених вже звернули увагу на його наукову діяльність і продовжують вивчати її і сьогодні. Виокремимо таких вчених А. Коваль, М. Мушинка, П. Рабінович, В. Бабкін, О. Скакун та ін.

Метою наукової розвідки є проаналізувати роль права у науковому доробку Станіслава Дністрянського. Особливий акцент буде зроблений на вирішенні таких дослідницьких питань: висвітлити погляди науковця на правові явища (роль та сутність права); проаналізувати вплив праць Станіслава Дністрянського на вітчизняну юриспруденцію.

Слід наголосити, що Станіслав Дністрянський доклав значних зусиль для розвитку європейської та української правничих шкіл. У його творчому доробку можна нарахувати не менше 300 наукових праць, в яких академік вивчав і аналізував різні галузі права. Науковець жив у непрості часи для української державності, але ніколи не покидав спроб її відновлення, активно сприяв політичному визнанню української нації. Підтвердженням цього є відомі його конституційні проекти «Конституція Західноукраїнської Народної Республіки» та «Устрій Галицької держави», які вважаються взірцем вітчизняного конституціоналізму [6].

С. Дністрянський проводив детальні аналізи проблем походження права, його джерел, співвідношення права і політики. Погляди науковця щодо ролі права були закріплені у таких працях: «Природні засади права», «Соціальні засади права», «Погляди на теорію права та держави», а також у його незавершеній роботі «Загальна наука права і політики». Усі ці твори дозволяють нам детально висвітлити причини виникнення права, його форми, походження джерел права, взаємодію його із різними соціальними інститутами.

Проаналізуємо основні концепції і бачення академіка. На думку Станіслава Дністрянського, початком для правового дослідження є поняття «спільності», яке в свою чергу

складається із сукупності «спільнот». Саме суспільні зв'язки, які беруть свій початок від родини і продовжуються у державі, є непідробними джерелами права і, власне, формують його. Ці основи права є особливими витворами конкретного суспільства і мають властиві їм форми існування. Право не може існувати без суспільства, бо від нього тоді немає ніякої користі, людина ж не може існувати без суспільства, що і зумовлює породження і необхідність права. «Ми знаємо чоловіка тільки як соціальне єство, та маємо важливі причини сумніватися, чи чоловік існував коли не будь інакше, ніж у суспільному зв'язку з другими людьми. Для чоловіка, ізольованого від світа, не треба права...» [1]. У часи до існування державності, суспільні відносини, які мали правовий характер, реалізовувалися силовими методами примусу. У більш розвинутих суспільних зв'язках, таких як держава, остання створює специфічний апарат примусу і поступово бере під вищий нагляд і контроль більшість видів суспільних відносин (незалежною залишається мораль і її вплив). Таким чином, можна стверджувати, що право виникло набагато раніше, ніж держава, оскільки існувало у додержавних соціумах та суспільних зв'язках нижчого типу. Тоді як держава, розвиваючись, встановлювала владу над цими соціумами у питаннях, пов'язаних з її існуванням та еволюцією і у спільних справах, використовуючи при цьому апарат примусу, хоч і залишала внутрішню автономію для суспільних відносин нижчої ланки. Право досі розвивається в будь-яких суспільних зв'язках, які володіють автономністю (тобто, мають певну організацію та структуру), яка є визнаною, але лімітованою державою для досягнення спільного благоденства на більш високих рівнях суспільних відносин. Саме таким чином науковець вказує на особливу роль права, яке, на його думку, виникло раніше за державу; пояснює першоджерела права і необхідність його синтезу із державою для забезпечення максимального суспільного благоденства.

Станіслав Дністрянський також проводить аналіз зв'язку права і політики у своїй незавершеній фундаментальній роботі «Загальна наука права і політики». «Право є нормою суспільного життя - політика методом, як ним керувати», – стверджує автор у своїй праці [1, с 5]. Хоч і він і погоджується, що політика неможлива без існування правових норм, а розвиток права є результатом політичної боротьби минулого, та все ж схиляється до думки, що у цьому взаємозв'язку, право є первинним. Саме тому, юридичне вчення є головною складовою політичної науки, а хорошим політиком може бути лише той, хто став хорошим правником. А це ще раз доводить первинність права над державою. Оскільки правові норми з'явилися раніше політики, Дністрянський стверджує, що державна політика, фактично, утворюється в умовах вже існуючих норм життя суспільства. Таким чином, органічні суспільні взаємовідносини (родина, народ і т. д.) і суспільні інститути (спадщина, договори і т. д.) не можна назвати творінням держави. Отже, право може існувати не лише в державі, тоді як остання є соціальним зв'язком найвищого типу, який наглядає за порядком, використовуючи адміністративний апарат.

Станіслав Дністрянський також приділив значну увагу класифікації форм права [3]. На його думку, право можна розділити на три категорії: звичаєве право, закони, право юристів. Подібна класифікація є досить незвичною і новаторською (особливо у реаліях ХХ ст.). Академік вважав, що право юристів повинне виступати, як своєрідний «арбітр», посередник між звичаєвим правом та законами. Таким чином, вченим розглядалася можливість судового прецеденту як одної із форм джерел права, що властиво для англосаксонської правової системи. Не оминув С. Дністрянський і поділу права на приватне і публічне, яке визначалося залежно від зацікавленості приватної особи і держави відповідно. Основне ж право науковець-юрист визначав як «подвійне» у такій класифікації, тобто таке, яке має особливості одночасно приватного і публічного права.

Важливим доробком наукової спадщини С. Дністрянського стали і його конституційні проекти. У них передбачався ряд важливих гуманістичних норм і необхідних прав людини, таких як свобода віросповідання, зібрань, свобода преси і тому подібне, заборона цензури і проголошення повної свободи слова [4]. У законопроектах науковця пропонувався рівноправність громадян у потенційній державі і їхня рівність при відповідальності перед усіма законами, відсутність будь-яких привілеїв, які би стосувалися родинного походження та статусу особи. Прогресивність такого законопроекту у свій час була очевидною і нормативно-правовий акт став важливою сходинкою у розвитку українського конституційного права [5]. Без сумніву, подібні свободи і права зараз закріплені у багатьох основних національних та міжнародних нормативно-правових документах, в основі яких лежать головні людські права і свободи, без яких ми не можемо уявити сучасний світ та існування у ньому держав соціально-демократичної орієнтації. І не дивно, що С. Дністрянський створив такий демократичний законопроект, адже науковець у свій час приділив дуже багато уваги проблемам прав і свобод людини, поділивши останні на чотири категорії: 1) «свободи натуральні» (природні, вроджені права), 2) «свободи політичні», 3) «свободи фізичні» (особисті права), 4) «свободи економічні» [5]. С. Дністрянський хотів максимально забезпечити усі права і закріпити їх у своїх конституційних проектах.

Варто зазначити, що С. Дністрянський покладав у значення права такі характеристики як рівність, справедливість та свободу і визначав його «народною правдою», що загалом у своїй вже назві відображає автентичність і особливість вітчизняного права, нагадує про його витоки (назва пов'язана із давньою пам'яткою правотворчості українців «Руською Правдою»). Без сумніву, можна стверджувати, що таким чином С. Дністрянський не лише наголосив на важливості ролі права, але і зробив акцент на необхідність відображення народного менталітету і моралі у нормативно-правових актах [2].

Важливо також проаналізувати вплив наукових праць Станіслава Дністрянського на українську правову науку, зокрема його думки про роль права. У доробку мислителя понад 50 фундаментальних монографій на різних мовах, які вплинули на розвиток і переосмислення різних галузей права. Важливо, що саме Станіслав Дністрянський вважається одним із батьків української політології, оскільки заклав основи і підвалини для її існування та подальшого розвитку. Також, неймовірно важливими є його праці з філософії та теорії права та держави. Практично уся наукова спадщина С. Дністрянського базується на осмисленні права, вивченні різних його галузей та правових явищ, як фундаментальних і одних із найголовніших при розбудові держави.

Таким чином, Станіслав Дністрянський був і залишається одним із найважливіших фундаторів та вчених у різних галузях правознавства, цілком заслужено отримавши почесне місце серед основних і впливових теоретиків та практиків вітчизняного права. Його науковий спадок складає безліч важливих монографій, які досліджували цивільне, кримінальне, конституційне права, теорію права та держави, філософію права і, звичайно, основи політики. Такий різносторонній погляд на право і його розвиток заслуговує на ще більше визнання та аналіз праць зі сторони сучасних правовиків-теоретиків. С. Дністрянський визнавав особливу роль права у розвитку суспільства, держави, політики, вважаючи його первинним і необхідним для існування будь-якого соціуму. Станіслав Дністрянський здійснив величезну роботу і сприяв розвитку, і появі нових знань у вітчизняній правовій школі, виділив особливе місце для права та правових явищ у своїй науковій спадщині.

Список використаних джерел:

1. Дністрянський С.С. Загальна наука права і політики. Перша книга. Генеза та основи права. Прага, 1923. С. 9.
2. Дністрянський С. Погляд на теорії права та держави. *Ювілейний збірник Наукового товариства ім. Т. Шевченка у Львові в п'ятдесятиліття заснування 1873—1923*. Львів, 1925. 324 с.
3. Коваль А.Ф. Погляди Станіслава Дністрянського на право та державу (загально-теоретичні аспекти): автореф. дис. канд. юрид. Наук. Львів, 2005. 16 с.
4. Конституція Західноукраїнської Народної Республіки [проект Станіслава Дністрянського] (1920 року) URL: <http://constituanta.blogspot.com/2012/08/1920.html>. Режим доступу: <http://constituanta.blogspot.com/2012/08/1920.html>.
5. Савчак А. Західноукраїнська Народна Республіка в Конституційному проекті С. Дністрянського. *Вибори та демократія*. 2008. № 4 (18). С. 59.
6. Ухач В.З. Історія держави і права України: Навчальний посібник (конспекти лекцій). Тернопіль, 2011. 378 с.

Науковий керівник: Ухач В.З., к.і.н., доцент кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету ТНЕУ.

РЕЧОВЕ ПРАВО УКРАЇНИ В ПЕРІОД РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 рр.

МАЙДАНИК Роман Андрійович,
*д.ю.н., професор, завідувач кафедри
цивільного права юридичного
факультету Київського національного
університету ім. Т. Шевченка*

I. Речові права в період Центральної Ради (листопад 1917 р. – квітень 1918 р.)

1. Перемога в Росії лютневої революції 1917 р. створила реальні умови для національно-державного відродження національних окраїн колишньої імперії, передусім – України.

Політику вітчизняного права в період української революції 1917–1921 рр. визначали близькі українському національно-демократичному руху, який значною мірою був соціалістичним [1, с. 488], ідеї соціалізації землі, безоплатної передачі у загальнонародну власність (власність трудового народу) поміщицької, церковних, інших земель, вод, надр, фактичного перетворення приватної власності на землю в індивідуальну трудову власність. Її обслуговування найманою працею допускалося лише у виключних випадках, тимчасово і згідно з правилами, які встановлювали земельні комітети.

2. Відповідно до закону Центральної Ради від 25 листопада 1917 р. правові акти колишньої Російської імперії в Українській Народній Республіці (УНР) не припиняли дії на території УНР, якщо вони не були скасовані універсалами, законами і постановами Центральної Ради і Генерального Секретаріату [2, с. 477].